

BOGANMELDELSER

L. V. BIRCK: **Den økonomiske Virksomhed.** 1.—4. Hefte. Komplet i ca. 10 Hefter à 3 Kr. G. E. C. Gads Forlag. Kjøbenhavn 1927.

Professor Birck har en intuitiv Evne til at sætte Fingeren paa det rigtige Sted i sin Videnskab som i sin offentlige Virksomhed, han forstaar at finde Problemerne, at stille dem op paa en ny og lærerig Maade. Han belyser dem gennem Kritik af tidligere Teorier og gennem en Analyse af Kendsgernerne, som er beundringsværdig allerede i Kraft af den omfattende Viden og utrættelige Flid, som de er et Vidnesbyrd om. Professor Bircks Bog er rig paa nye Synspunkter og om Nationaløkonomen finder, at han lader Problemer ligge uløst, hvor andre har fundet en Løsning, der maa forekomme forsvarlig, da ligger det ofte i, at han graver de Vanskeligheder frem, som der kan være Tilbøjelighed til at lade ligge paa Vejen mod Løsningen.

I den foreliggende Del af Værket gives en Skildring af Produktionsprocessens Maskineri. Det giver en Beskrivelse af de produktive Faktorer Arbejdskraften, Jorden og Kapitalen, og af disse Faktorens Samvirken. Karakteristisk for denne Fremstilling er Bircks Tro paa det kapitalistiske Produktionsapparats tekniske Evne til at skaffe rigelig Dækning for de menneskelige Fornødenheder langt ud over tidligere Tidens produktive Formaaen. Naar Behovsdækningen i mange Tilfælde alligevel bliver saa utilstrækkelig, maa Hovedaarsagen ikke søges i manglende produktiv Kraft, men i Menneskenes svigtende Evne til at bringe Produktionsprocessen ind under saadanne organisatoriske Former, som muliggør fuld Udnyttelse af de foreliggende tekniske Betingelser.

Der er Partier i Bogen, som kun vil kunne læses af den trænede Nationaløkonom, men der er meget, der egner sig

som Læsning for enhver, der ønsker at faa et Helhedsbillede af vor Tids Kapital- og Arbejdsorganisation, af den moderne Produktionsform, af hele det økonomiske og tekniske System, som paa Godt og Ondt er en saa betydelig Del af de bestaaende Samfunds Forestillingskreds og Ideindhold.

Stærkt træder det frem i Bogen, at Bircks Sympati i første Række gælder den intellektuelle Indsats i Produktionen. Dette kommer til Orde i hans Omtale af Opfinderens Betydning, i hans Omtale af den, der tør tage en Risiko for at bære den økonomiske Udvikling frem. Men hans Sympati er ikke udtømt hermed. Man ser den i hans Omtale af ethvert ærligt produktivt Arbejde, der som Formaal har en Formerelse af de Goder, der danner den ydre Betingelse for sunde Samfundstilstande, hvad enten dette Arbejde er intellektuelt eller materielt. Skarp i sin Dom over den moderne Kapitalismes Metoder forstaar han den kapitalistiske Organisationsforms Betydning i Produktionen. „Man behøver kun at citere nogle Linier af Bogens Forord: „Og jeg ved, at Scharling i sin Fordomsfrihed ikke vilde have taget Anstød af min Opfattelse af moderne Kapitalisme, at den er gaaet over Gevind, og ligesom et andet mægtigt og ypperligt Resultat af menneskelig Organisationsformaaen — Militarismen — er blevet som Frankensteins mekaniske Dukke eller Golem og, gledet fra vor Kontrol, nu som en løssluppen Naturmagt truer ikke blot den Retfærdighed, der er al Morals Grundvold, men ogsaa den Rationalitet, der er Kapitalismens egentlige Væsen og Eksistensberettigelse.“

Professor Birck forstaar, at det er nødvendigt at kende de reale Kendsgerninger, der ligger bag de økonomiske Love. Uden omfattende Kendskab til Produktionsprocessen og Kapitalens Struktur kan man maaske nok have Forstaaelse af de økonomiske Love og af Sammenhængen i de økonomiske Fænomener, men uden indgaaende Kendskab til Samfundets Maskineri og Organisationsform brister Forstaaelsen af den økonomiske Lovs Virkninger overfor de Enkeltfænomener, der danner Helheden. Og hvis Nationaløkonomien ikke blot skal have Ret men ogsaa faa Ret, maa den ikke alene ud fra en nødvendig abstraherende Metodes Resultater forstaa den økonomiske Virksomheds Sammenhæng, men ogsaa kunne forklare de konkrete Problemer. Men Fremstillingen hos Birck af de tekniske Relationer bliver ikke en ukritisk Beskrivelse af en teknisk Tilstand, men det bliver en ud fra et økonomisk Synspunkt foretagen Analyse af de tekniske Fænomener, og denne Analyse

er anlagt paa at tjene et højere Formaal: Gennem den abstraherende Syntese at naa til en Forklaring af de økonomiske Foreteelser ikke alene i deres Sammenhæng men ogsaa af de Enkeltproblemer, der frembyder sig til Løsning.

Man kan ikke nægte, at Værket paa flere Punkter ægger til Modsigelse. Jeg skal her gaa ind paa nogle Enkeltheder, hvor Birck efter mit Skøn enten indfører Begreber, der ikke er og ikke kan afklares, eller hvor Ræsonnementerne ikke kan holde for en nærmere Gennemgang.

Det maa indrømmes, at man ofte savner et mere absolut Maal for de produktive Komponenters Virkningsgrad i Produktionen end den, Værdibegrebet er i Stand til at give. For at finde et saadant søges indført Begreberne Effektenergi og Kostenergi. Ved Effektenergi forstaas, uden at der dog gives nogen egentlig Definition, noget i Retning af Komponenternes Virkningsgrad og ved Kostenergi den i de fremstillede Goder f. Eks. Realkapitalen inkorporerede Effektenergi. Nu kan der imidlertid ikke gives nogen blot teoretisk fyldestgørende Forklaring af, hvad Effektenergi er. For det almindelige manuelle Arbejde vil det falde naturligt at benytte Maaleenheden en Arbejdstime, men hvorledes sammenligne denne Arbejdstime med den i Jorden indeholdte Effektenergi. Men dette vil være nødvendigt, dersom den i det fremstillede Produkt indeholdte Kostenergi skal kunne bestemmes som en Sum af Energienheder. Man kan teoretisk fastslaa, at et Produkt har krævet saa og saa mange Arbejdstimer af en Kvalitet og saa og saa mange af en anden, samt at det har lagt Beslag paa en vis Jordmængde af en vis Bonitet i et givet Tidsrum, men dette giver os ingen Sum, der kan sammenstilles med en tilsvarende Sum i et andet Produkt. Begrebet har ikke alene ingen Relation til Værdibegrebet, men ikke en Gang teknisk er en Opsummering mulig, med mindre man vil operere med en eller anden Form for tekniske Energienheder f. Eks. maalt i Varmeenergi. Men i saa Fald maa Begrebet siges at være værdiløst for Økonomien. Thi en saadan teknisk Energienheds Betydning i Økonomien og for Behovsdækningen er ikke afhængig af dens Mængde, men i mindst lige saa høj Grad af det Instrument, hvorpaa den spiller. Og for disse forskellige Instrumenter findes der intet andet brugbart Sammenligningsgrundlag end Værdibegrebet i et af dets Udtryksformer. I Stedet for som Birck og for øvrigt flere andre Økonomer at søge et mere fast Maal for Godernes Evne til Behovsdækning i et rent teknisk Begreb, f. Eks. en Enhed af menneskelig Arbejdskraft, maa

man derfor søge at gøre Værdibegrebet mere anvendeligt for dette Formaal.

I det Hele taget giver den Usikkerhed, der hviler over Værdibegrebet, Birck en Tilbøjelighed til at anvende en teknisk Terminologi, hvor en økonomisk i højere Grad vilde have været paa sin Plads. Dette er tildels et Udslag af Bogens stærke Adskillelse mellem Realkapital og Privatkapital, saaledes at Realkapitalen nærmest gøres til et teknisk Begreb. Birck har sikkert Ret i, at Økonomen som Basis for sin Videnskab, i højere Grad end det sædvanlig er Tilfældet, bør kende det tekniske Produktionsapparat, men i en Fremstilling af de produktive Komponenters Betydning maa man ikke give Komponenternes tekniske Relationer en første Plads og mere eller mindre henskyde de værdimæssige Relationer til Privatøkonomiens Verden.

I sin Fremstilling af Realkapitalens Dannelse og i sin Bestemmelse af dens Størrelse følger Birck saaledes Böhm-Bawerk og lader det rent tekniske Begreb Arbejdsindskudene være det afgørende, uanset at man ikke kan se bort fra, at Kapitalens Størrelse er et økonomisk Begreb og ikke alene er afhængig af Arbejdsindskudenes Mængde, men ogsaa af den Tid, i hvilken Indskudene har været investeret. Hvis en Produktion er tilendebragt i 6 Dage med eet Arbejdsindskud og saaledes, at der i denne Produktion anvendes 6 Mand, vil den i Produktet investerede Kapital — efter den tekniske Formel $\frac{t^2 + t}{2} \cdot n$, hvor t er Tiden eller Trintallet, her 6, og n Arbejdsindskudet pr. Trin, her 1 — være $\frac{36 + 6}{2} \cdot 1 = 21$, medens den investerede Kapital, hvor Produktionsprocessen strækker sig over 3 Dage med 2 Arbejdsindskud pr. Dag, vil være $\frac{9 + 3}{2} \cdot 2 = 12$. Dette giver imidlertid ikke noget virkeligt Billede af den for Produktionsprocessen nødvendige Realkapitals Størrelse, fordi den paa ethvert Trin investerede Kapital kræver sin Af-lønning med ganske samme økonomiske Motivering som de paa hvert Trin investerede Arbejdsindskud. Forholdet mellem de investerede Kapitalmængder i de to Tilfælde vil derfor ikke blive som $\frac{21}{12}$, men som $\frac{21 \cdot a}{12}$, hvor a er større end 1.

Med Trinproduktion mener Birck, at Varen under Produktionsprocessen gaar fra Arbejder til Arbejder, der hver kun har

sin Delproces. Naar denne Trinproduktion gøres til en direkte kapitalbesparende Faktor, er dette imidlertid urigtigt. Birck hævder, at naar een Mand bygger en Baad i tre Dage, idet han 1. Dag fælder Træet, 2. Dag udhuler Baaden og 3. Dag udrygger den, da maa der til hans Raadighed staa en Kapital, der er tilstrækkelig til at give ham Føde i disse 3 Dage, en Kapital, der repræsenterer 3 Dages Føde. Er der 3 Mand, der arbejder paa samme Maade, bliver den nødvendige Kapital 9. Indførelsen af Trinproduktionen skulde nu betyde, at en Mand fælder et Træ, en Mand udhuler et Træ og den 3. Mand udrygger en Baad hver Dag, og den nødvendige Kapital skulde derfor være repræsenteret af Kapitalindskudet i hvert Øjeblik, en Baad bliver færdig, eller af det i dette Øjeblik investerede Antal Dagværker. I dette Øjeblik har vi da: 1 fældet Stamme repræsenterende 1 Dagværk, en udhulet Stamme repræsenterende 2 Dagværker (nemlig Udhulingen og den foregaaende Dags Fældning af Stammen) og en udrygget Baad repræsenterende 3 Dagværker (nemlig Udrygning, den foregaaende Dags Udhuling og næstforegaaende Dags Fældning), ialt altsaa $1 + 2 + 3 = 6$ Dagværker, som teknisk set repræsenterer Kapitalinvesteringen, medens den før Trinprocessens Indførelse repræsenterede 9 Dagværker.

Hertil er imidlertid at bemærke, at Kapitalinvesteringen bliver ganske den samme, hvis de tre Mand arbejder hver for sig men blot saaledes, at ikke alle tre fælder en Stamme samme Dag, udhuler Stammen den næste og udrygger Baaden den 3. Dag, men saaledes, at den ene fælder Stammen i Dag, den anden i Morgen og den tredje i Overmorgen og saaledes, at en Baad bliver færdig hver Dag. I saa Fald vil man let se, at den nødvendige Kapitalinvestering bliver 6 Dagværker ganske som under Trinproduktionen, der her ikke er forudsat iøvrigt at medføre Besparelse.

Selve Trinproduktionen er saaledes ikke Aarsag til en Kapitalbesparelse, men den er i høj Grad en Betingelse for, at en saadan kan gennemføres. Trinproduktionen tillader nemlig i langt højere Grad end den Produktion, hvor man kun har almindelig Operationsfølge, et Samarbejde mellem flere om samme Arbejde, f. Eks. 2 Mand om Fældningen af samme Stamme eller om Baadens Udhuling, for hver en Mand, der sættes paa de andre Processer, forudsat at den Proces, der sættes to Mand paa, er mere tidtagende end den Proces, hvor der kun anvendes 1 Mand. Men den tillader ogsaa en Samtidigørelse af de enkelte Processer, f. Eks. derved, at man

fremstiller de Enkeltd dele, hvoraf det færdige Produkt bestaar, samtidig og derefter sammensætter dem. Hvor der er Tale om Serieproduktion, kan endvidere Transportbaandet medføre, at den Forlængelse af Produktionsprocessen, som Trindelingen kan have givet Anledning til, atter ophæves.

Forøvrigt kan jeg ikke være enig med Birck, naar han regner med Formlen $\frac{t^2 + t}{2} \cdot n$ som Udtryk for den investerede Kapital, men maa give Böhm-Bawerk Ret, naar han faktisk regner med $\frac{t^2}{2}$. Tager vi det forannævnte Eksempel, hvor en Arbejdsproces er tilendebragt i 6 Dage med et Arbejdsindsbud paa hvert af de 6 Trin dagligt, bliver Kapitalen som nævnt efter førstnævnte Formel 21 Dagværker, men efter Formlen $\frac{t^2}{2} = \frac{36}{2} = 18$ Dagværker. Naar Birck i en Afhandling i Statsvetenskapligt Tidskrift 1926 siger, at Tilnærmelsen $\frac{t(t+1)}{2} = \frac{t^2}{2}$ kun vil være tilladelig, hvor det drejer sig om lange Perioder, da er hertil at bemærke, at det saavel teoretisk som praktisk er Formlen $\frac{t^2}{2}$, der er den rette. Sagen er, at der arbejder i Virkeligheden ikke 6 Mand paa Produktet, hvad enten det nu sker i Trinproduktion eller med simpel Operationsfølge, som faar en Vare færdig hver Aften, men der arbejder 6×6 eller 100×6 Mand om ikke i samme saa i 6 eller 100 Virksomheder. Der vil da stadig i Processen være Vare paa ethvert Øjeblikstadium. Der vil saaledes ganske vist være 6 Mand, der netop har afsluttet Arbejdsprocessen, og for hvilke Kapitalinvesteringen er $1 + 2 + 3 + \dots + 6 = 21$, men der vil være andre 6, der lige har paabegyndt Processen, og for disse er Kapitalinvesteringen $0 + 1 + 2 + \dots + 5 = 15$, atter andre 5 vil være paa et Mellemstadium, der kræver en Kapitalinvestering paa $\frac{1}{2} + 1\frac{1}{2} + \dots + 5\frac{1}{2} = 18$ osv. Gennemsnitlig giver dette kun 18 investerede Dagværker. Det samme viser sig, hvis vi ser paa, at selve den Omstændighed, at vi opstykker Produktionen i Trin, er uden Indflydelse paa Kapitalinvesteringen. Det er da i denne Forbindelse en ren tidsmæssig og ikke en trilmæssig bestemt Proces, vi nu har med at gøre. Det bliver derfor kun en praktisk Anskuelsesform, naar jeg opdeler Tiden i Dagværker. I Virkeligheden bør den

opdeles i Øjeblikke, og i saa Fald er netop $\frac{t^2}{2} = \frac{t(t+1)}{2}$, selv om Processens Varighed er aldrig saa kort.

Det svageste Afsnit i Bogen er efter min Mening Behandlingen af Grænseproduktivtetsproblemet. Denne Svaghed koncentrerer sig saa at sige i følgende Bemærkning: „Hvis alle Faktorer var fri, fik man størst Udbytte ved at hælde Variabler paa Fixen indtil Gennemsnitsoptimet, thi da er Fixen i Maximum, d. v. s. vi kan ikke føje mere af den fixe Faktor til uden at forringe Udbyttet.“ Nu kan det imidlertid kun under en Forudsætning tænkes, at alle Faktorer er fri, nemlig hvis de alle uden Undtagelse foreligger i teoretisk uendelig Mængde, men under denne i Praksis forøvrigt utænkelige Forudsætning eksisterer Grænseproduktivtetsproblemet overhovedet ikke, thi dets Forudsætning er netop, at der er Knap- heds paa en eller flere Komponenter, i Reglen paa samtlige de Komponenter, som overhovedet kommer i Betragtning. Fejlen skyldes, at Birck i det Store og Hele betragter Grænseproduktivtetsbegrebet ud fra et bedriftsøkonomisk Standpunkt. Her kan man i Reglen regne med, at en eller flere Faktorer (i Landbruget Jorden og Bygningerne, i Industrien Anlægget og en Del af Administrationsomkostningerne) er en given Størrelse, hvorpaa man saa at sige hælder de variable Faktorer i større eller mindre Udstrækning beroende paa Konjunkturerne eller den enkeltes større eller mindre økonomiske Evne, der kan variere fra Tid til anden. Hvis man virkelig vil forstaa Grænseproduktivtetsproblemet, maa man imidlertid lade det Bedriftsøkonomiske staa hen til særlig om end ikke isoleret Behandling med den manglende Delelighed som ledende Princip og ogsaa her med Anvendelse af Grænseproduktivtetslæren. Men Kærnen i Grænseproduktivtetslæren er Spørgsmaalet om Kombinationen uden Hensyn til Mængde. I dette Spørgsmaal er saa at sige Komponenternes Relation det eneste absolute. Medens man i Bedriftsøkonomien virkelig kan tale om, at der hældes Variabler paa en Fix, efterhaanden som Kapacitetsudnyttelsen vokser, er denne Terminologi, naar den anvendes overfor Kombinationens Betydning, kun en Anskuelsesform for i Grænseproduktivteten at finde et dækkende Udtryk for Faktorernes specifikke Produktivitet i en given Kombination. Det er derfor ogsaa ganske urigtigt, naar det anføres, at det er „en stærk Abstraktion at sige, at vi hælder Jord paa Kapital og ligestille det med, at vi hælder Kapital paa Jord“.

Det er derimod en stærk og sikkert ikke berettiget Be-

skyldning, selv om ikke ment som en saadan, mod den dygtige Landmand, naar Birck paastaar, at han, begyndende i den lavere Teknik, naar han har passeret Optimum, vil bryde af og springe over i en højere Teknik, og saaledes fremdeles efterhaanden som han kan skaffe mere Kapital. Der kan være det rigtige i Tankegangen, at den dygtige Landmand ofte skaffer sig en Gaard, der i Virkeligheden er for stor for hans øjeblikkelige Kapital, og derefter anlægger Driften med en forventet Kapitaludvidelse for Øje, men i saa Fald foregaar Udviklingen ikke i Spring men er forud planlagt, saaledes at den over det længere Tidsrum investerede men voksende Kapital giver et Udbytte, der saavel teknisk som økonomisk er karakteriseret ved, at Gennemsnitsmaksimum er overskredet. Men i Almindelighed kan Betragtningen ikke være rigtig. Den forudsætter en manglende Delelighed eller en urigtig Kapitalinvestering. Den manglende Delelighed vil i Reglen ikke findes, hvor det drejer sig om Landbrug, og den urigtige Kapitalinvestering er lige sandsynlig, enten Kapitalens Mængde er mindre eller større.

En Kapitalforøgelse kan for den enkelte Landmand betyde mere end proportional Vækst i Brutto- og end mere i Netto-udbyttet, naar Udbytteforøgelsen bedømmes i Forhold til den samlede anbragte Kapital saavel fast som Driftskapital. Men dette er i Virkeligheden ensbetydende med, at Forholdet mellem Driftskapital og fast Kapital er for lille. Stigende Udbytte af forøget Driftskapital set i Forhold til den samlede Kapitalmængde er da altid et Tegn paa uudnyttet Kapacitet. Stigende Udbytte af forøget Driftskapital set i Forhold til den tidligere Driftskapital vil kun forekomme, hvis Landmanden samtidig med, at han bliver kapitalstærk, ogsaa bliver klogere, men Reglen vil sikkert snarere være den, at har han ikke kunnet forvalte lidet, vil han endnu mindre kunne forvalte meget, selv om man selvfølgelig maa regne med, at et økonomisk Tryk kan virke hindrende paa Evnernes Udfoldelse.

Er det en almindelig forekommende Tilstand, at Driftskapitalen er for lille i Forhold til den faste Kapital, er det ensbetydende med, at det vilde have været bedre, om en Del af den faste Kapital havde været anbragt som Driftskapital. I Landbruget kan man selv ved ekstensiv Jordudnyttelse regne med, at Produktionen foregaar paa mest fordelagtige Vilkaar i flere Brug, der yder deres Præstationer for samme Marked. Har vi stigende Udbytte, vil det da betyde, at der vilde kunne naas en stigende Produktion, hvis en Del af Brugene opgives

med successiv Overførsel saavel af Driftskapital som fast Kapital til de resterende Brug. I et saadant Tilfælde vil den uudnyttede Kapacitet være et Udtryk enten for en forudgaaende mindre økonomisk Kapitalplacering, eller for at den tekniske Udvikling har ændret Forholdene, saaledes at en Del af den fast placerede Kapital er blevet overflødig i den foreliggende Form.

At det i de fleste Tilfælde i en saadan Situation vilde være det mest økonomiske at opretholde Brugene og afvente Tilgang af mere Driftskapital enten udefra eller gennem Kapitalopsparing i Bedrifterne, ændrer ikke Rigtigheden af ovenstaaende Ræsonnement. Maalt med det givne Øjeblikks Tilstand og under Forudsætning af uændret Kapitalplacering er den faste Kapital en „fri“ Komponent og som saadan uden Værdi.

Hele denne Tilstand maa dog sikkert karakteriseres som et Undtagelsestilfælde. Naar fast Kapital i Landbruget mister sin Værdi helt eller delvist, er det i Regelen ikke Mangelen paa Driftskapital, der er afgørende — thi denne kan skaffes udefra eller afskaffes ved, at mere kapitalstærke Landmænd overtager Brugene. Ligger den faste Kapitals Værdi under Reproduktionsomkostningerne, vil det langt snarere være et Udtryk for, at andre Bedriftsformer nu er blevet mere økonomiske.

I alt dette er der imidlertid intet, der blot svækker Paastanden om, at Proportionalitetsloven eller det aftagende Udbyttes Lov gælder ogsaa for Kapitalen.

Naar Birck i sin Behandling af Grænseproduktivetsproblemet efter min Opfattelse i flere Tilfælde drager forkerte Slutninger, ligger det maaske i, at han ikke altid skelner skarpt mellem, om der stadig arbejdes indenfor samme kendte Teknik, eller om der har fundet en Udvikling Sted i Teknikken, om der arbejdes indenfor samme tekniske Muligheder, eller om Mulighederne øges. Det er givet, at man i Behandlingen af Kombinationsproblemet maa holde sig til den første Forudsætning, og i saa Fald vil man for Kapitalen finde ganske samme Regel om aftagende Udbytte som for de øvrige Faktorer. At Kapacitetsloven modificerer Reglen om aftagende Udbytte er vel rigtigt, men man maa ikke, som Birck er tilbøjelig til, behandle det stigende Udbytte som et Kombinationsproblem, naar det i Virkeligheden er et Kapacitetsproblem, d. v. s. kun kan være et Udslag af Faktorerens manglende Delelighed.

Saa vidt jeg forstaar, vil Birck imidlertid hævde, at den Forøgelse i Produktionen, der er en Følge af Kapitalforøgelse, ikke behøver at følge Proportionalitetsloven, selv om de tekniske Forandringer kun er en Følge af Ændringen i Kombina-

tionen mellem Arbejde og Kapital. Han skriver saaledes: „Den almindelige Optimums-Maksimumslov har da ikke Gyldighed for Relationen mellem Arbejde og Kapital, abstrakt set, selv om Loven har Gyldighed for det konkrete, fysiske Kapitalgode“, og „Kapitaltilvæksten vil med uændret Arbejdertal ske i den automatiserende Teknisks og ofte i det voksende Udbyttets Tegn“. Birck gør her rigtigt gældende, at en forøget Kapitalmængde er ensbetydende med ændret Teknik. Og man har Lov til at gaa ud fra, at han her forudsætter, at disse Ændringer i Teknikken, som er en Følge af Ændringer i Relationen, kun foregaar indenfor de allerede kendte tekniske Muligheders Omraade. Der er saaledes ikke Tale om nyt indvundet Landomraade af teknisk Kunnen og Formaaen, eller om at teknisk Viden stilles til Producenternes Raadighed, men kun om at ændret Relation giver Mulighed for Udnyttelse af tekniske Muligheder, som man før har ladet ligge, alene fordi Relationen mellem Kapital og Arbejde før var mindre. Men er denne Opfattelse af Bircks Mening rigtig, da er de ovenfor citerede Sætninger det ikke. Thi hvis Kapitalforøgelse ved Overgang til anden Teknik kan øge Udbyttet i stærkere Relation end den, hvori Kapitalen er øget, da maatte Konsekvensen heraf være, at det havde været fordelagtigere at koncentrere den allerede forhaandenværende Kapital paa mindre af de andre Faktorer, Arbejde og Jord. Danmark skulde da have haft lettere ved at ernære sin nuværende Befolkningsmængde, om vi havde afstaaet en Tredjedel af Landomraadet, naar blot Kapitalen havde været koncentreret paa de to Tredjedele. Overfører vi blot denne ene Tredjedel af Kapitalen, der her er antaget at befinde sig paa det afstaaede Omraade, til de to Tredjedele, vilde Produktionen jo efter Bircks Mening her kunne gaa over i højere Teknik og herved give en Tilvækst, der var mere end Halvdelen af den Produktion, der i Forvejen fandtes. Vi kunde da lade den ene Tredjedel af Befolkningen gaa ubeskæftiget og endda ernære den samlede Befolkningsmængde bedre end før. Taget som Helhed kan Ræsonnementet ikke gælde og anvendt isoleret paa Industrien, hvor det i højere Grad drejer sig om Kombinationen mellem Arbejde og Kapital, kan det kun gælde, saafremt den øgede Kapital skaber større Mulighed for at udnytte Fordelene ved Udskillelse af Produktionsprocesser, ved Specialisering og Koncentrering af den industrielle Produktion, samtidig med at en Række Virksomheders Spredning over et stort Omraade er betinget af det aftagende Udbytte. Men i saa Fald er det Kapacitetsloven, d. v. s. den

manglende Delelighed, der paa et Tidspunkt, hvor Kapitalen var mindre, har udøvet sin hæmmende Indflydelse paa Produktionen.

Selv om Bircks Kritik af Grænseproduktivitetens læren øjensynlig i flere Tilfælde bunder i Misforstaaelser, maa man for saa vidt give ham Ret, som den paa denne Lære byggede Opfattelse af Produktionsprocessen sikkert endnu ikke har fundet hverken sin endelige Udformning eller sin rette Placering i det økonomiske System. Og dog finder jeg Anledning til at tilføje følgende: I en kontinuert Proces, hvor der opereres med fuldt delelige Komponenter, findes et rent fysisk „Tilregningsproblem“, der kan udtrykkes saaledes: Summen af de enkelte Komponenters Grænseudbytte udtrykt i Mængde af Udbytte multipliceret med de respektive Komponenters Mængder giver det totale Mængdeudbytte af den i Mængde og Relation givne Komponentkombination. Den, der ikke har forstaaet dette, maa være varsom i sin Kritik af Grænseproduktivitetens læren og i sin Bedømmelse af denne Læres Betydning for en rigtig Forstaaelse af Produktions- og Fordelingsspørgsmaalet. Beviset for denne Sætnings Rigtighed er ført Gang paa Gang, og der eksisterer en logisk nødvendig Afhængighed mellem denne Sætning og Sætningen om det aftagende Udbytte. Sidstnævnte Sætning kan for ovennævnte Produktionsproces udtrykkes saaledes: I en økonomisk Kombination er Grænseudbyttet maalt i Mængde aftagende for enhver Komponent, der øges. Ved en økonomisk Kombination forstaaes en Kombination, hvori der ikke indgaar saa meget af nogen Komponent, at den virker nedsættende paa det samlede Produktionsresultat.

Er end forskellige af de i Bogen fremsatte Paastande og den Kritik, der fremføres mod den Udformning, Grænseproduktivitetens læren har faaet, omtvistelig, saa er den Indsats, der her er gjort til Forstaaelse af den kapitalistiske Produktionsforms hele Organisme, af stor og blivende Betydning for enhver, der arbejder med økonomiske Problemer, og den, der har læst den foreliggende Del af Bogen, afventer med største Interesse Behandlingen af de Problemer, som vil blive taget op i Værkets senere Afsnit.

B. Gloerfelt-Tarp.

Professor Bircks sista bok är ett omfattande försök att ge icke blott en beskrivning utan en djupgående analys av den moderna produktionsprocessens karaktär. Av de första häftenas

innehåll är det särskilt den tredje boken (i häfte 2) om „Samfundproduktionen“, som radikalt avviker från den gängse doktrinen. Det är till denna bok jag här skall foga några kritiska anmärkningar. Att jag gör det innan hela arbetet föreligger färdigt beror närmast på att det inom kort skall utkomma på engelska. Det torde då vara en fördel att nyheterna, i den mån det är möjligt, redan före översättningen underkastas ett klagörande meningsutbyte, som kan antingen fastslå deras riktighet eller leda till nödiga ändringar.

Innan jag kommer til de centrala frågorna i den intresseväckande analysen av kapitalfenomenen, vill jag emellertid i förbigående göra några mindre anmärkningar.

Först och främst kan man med fog kritisera, att framställningen vimlar av påståenden rörande faktiska förhållanden utan att skymten av ett bevis för deras riktighet anföres.

Låt mig taga till exempel sid. 184—88. Vi få på förstnämnda sida veta att även om „det opslidte Maskineris Reproduktion“ inkluderas så „er et par Støvlers Produktionstid betydelig forkortet“ jämfört med under en tidigare teknisk epok. Omedelbart därefter får man läsa att „den faste Kapital er særlig bunden til Produktions- og Raavarefondens Bedrifter; i jo højere Teknik, vi arbejder, og jo større den totale Kapital er, des større er den faste Kapital i Forhold til den omløbende, og des mindre Del af den faste Kapital er bunden i Konsumfondens Bedrifter“.

Det sista förefaller mig positivt galet, det första kan vara riktigt men kräver absolut en närmare motivering, då det icke gärna kan anses vara en allmänt erkänd sats.

På nästa sida påstås utan vidare att „den totale Kapital ikke paa langt nær er vokset saa meget som Produktet er forøget“, vilket tycks skola gälla för en historisk sanning men utan att skymten av bevis i form av siffror el. dyl. anföres.

På sida 186 se vi: „Medens den omløbende Kapital i den egentlige Produktion har en kort Omslagstid, synes den i Handelen at have mindst dobbelt saa lang Omslagstid.“ Hur vet man detta? Var finner man de fakta, som berättiga till ett sådant påstående?

Två sidor längre fram blir läsaren, likaledes utan motivering, underrättad om, att „Forøgelsen i Samfundets Privatkapital sker vore Dage mindre ved Opsparing end ved Kapitalisation af Udbytte muligheder.“ Jag efterlyser fortfarande en faktisk motivering. Ett par rader längre ner angives emellertid som exempel härpå „hjemmelige Henlæggelser, investerede i

reale Kapitalgoder“, vilket ju tvärtom är ett exempel på sparande, d. v. s. icke-konsumtion av en realinkomst.

Dessa exempel får vara nog. Klart är att i samma mån som verkligheten avviker från vad Birck tror, blir hans bild missvisande, även om hans intuition kan förhindra alltför stora avvikelser.

En annan fara med Bircks litet improvisatoriska metod bör kanske påpekas. Han tager som illustration några godtyckligt valda siffror och resonnerar på grundval av dessa och tror sig sedan ha bevisat något rörande den faktiska verkligheten. Han glömmar emellanåt, att han först borde visa antingen, att alla andra siffror skulle ge i princip samma resultat eller också, att de valda siffrorna äro karakteristiska för verkligheten.

Nederst på sid. 152 skrives: „Lad en Industri med samme Omkostning kunne fremstille Maskiner, der kan lave 2000 Stkr., for hvilke Efterspørgselsprisen er 2 Kr., til Afløsning af en Maskine, der kun lavede 1000 Stkr., hvilken begrænsede Mængde kunde afsættes til 5 Kr.; den sidste Maskines Bruttoindtægt 5000 Kr. forvandler den højere Type til 4000 Kr.; den større Produktivitet er altsaa blevet ledsaget af ringere Rentabilitet.“ Då vi i föregående mening fått veta att „En Fabrikant anskaffer en Maskine efter dens Rentabilitet, ikke efter dens Produktivitet“ måste vi tro att enligt Bircks mening den bättre maskinen icke tages i bruk. Detta är emellertid uppenbart oriktigt, då vid konkurrens den fabrikant som försöker hålla på den gamla snart går under, och då det vid monopol, oberoende av prispolitiken, lönar sig att ha den maskin som producerar billigast. Bircks oriktiga slutsats beror på att han godtyckligt valt siffran 2000 styck såsom angivanda den totala försäljningen, medan i själva verket av uppenbara skäl den sålda kvantiteten lika gärna kan vara mindre.

Nederst på följande sida läsa vi: „Man maa i Bedømmelsen heller ikke glemme, at hvad der er Udgift for den enkelte Driftsherre, ofte opløser sig i Nettoindtægter for andre af Nationens Borgere. Lad f. Eks. intensiv Drift i et Agerbrug give 100 Td., hvoraf Arbejderne faar 50, Kapital og Profit og Jordrente 50, og lad ekstensiv Drift give 70 Td., hvoraf Arbejderne faar 15, men de andre Deltagere i Produktionen 55; i saa Fald er der national Fordel ved intensiv Drift, fordi Arbejdets Løn samfundsmæssig set er en Nettoindtægt; men fra

Driftsherrens Synspunkt giver intensiv Drift Tab sammenlignet med extensiv Drift.“

Härtill kan först anmärkas, att icke blott arbetslönen utan också de andra inkomstarterna ur samfundets synpunkt äro nettoinkomster, även om de ur företagarens synpunkt äro utgifter. Men framför allt måste det hävdas, at dessa siffror icke visa något som helst, därför att de bygga på en förutsättning som icke är uppfylld i verkligheten. Det förutsättes nämligen att, medan 15 arbetare kunna producera 70 Td., så kunna de återstående 35 icke ens en gång producera 30 Td. eller dess ekvivalens i annan produktion. Kunna de ej göra det, så måste deras lön vara långt under 1 Td. per man. I så fall lönar det sig för företagaren att anställa flera arbetare än 15 i jordbruket — betalande samtliga 50 arbetare t. ex. 40 Td. — vilket lämnar ett överskott på 60. Det kan alltså ej vid fri prisbildning vara privatekonomiskt lönande att behålla en nationalekonomiskt skadlig extensiv drift. Däremot kan det inträffa, om jordbruksarbetarna föra en monopolistisk lönepolitik som hindrar lönen i jordbruket från att sjunka under 1 Td. Detta är dock en helt annan fråga och angår ej det av Birck diskuterade spørsmålet, att ett motsatsförhållande mellan företagarens intresse och samhällets skulle uppkomma på grund av att hans syn på utgifterna är en annan än samhällsintressets.

Ett annat exempel på att godtyckligt valda siffror angivas som bevis för att en sak i verkligheten förhåller sig på ett visst sätt, finner man nederst på sid. 182, men jag skall ej här ingå därpå.

Brist på precision i framställningssättet av något annat slag finner man på många ställen. Härmed några exempel. På sid. 145 talas om förhållandet mellan produkten P och „Kostenergien“ vilket förhållande säges angiva produktiviteten, utan att man får veta, vari P uttryckes. Är P också uttryckt i kostenergi? — På sid 146 tals om att „den længste Faktor kaldes Fix“. Vad är egentligen den „længste“ faktorn för något? — På sid. 150 få vi veta, at den „simultan-succesive Trinproduktion“ är „en større teknisk Landvinding end selve Maskinens Indførelse“. Hur vet man det?

På andra ställen, t. ex. sid. 153, tyckes det framgå att med en maskins „Produktivitet“ menas dess överlägsenhet över en tidigare maskin eller produktionsmetod, som använder samma mängd „kostenergi“. Detta är ju något helt annat än den ovannämnda definitionen på sid. 145.

På sida 158 påstås, att „Oskar Jäger bruger Ordet Grænseproduktivitet, men mener hermed Grænserentabilitet, det Tillæg i Afkastningsværdi, som naas ved Anvendelsen af sidste Enhed af vedkommende Produktionsmiddel“. Hærtill måste anmärkas, att Jäger har full rätt att använda sina termer på ett annat sätt än Birck, så mycket mera som Jägers användnings-sätt är det vanliga. Men alldeles oavsett detta, så överensstämmer innehållet i den av Birck från Jäger citerade satsen icke med Bircks egen definition på Grænserentabilitet. Ty denna senare består av en differens eller ett förhållande, nämligen mellan inkomster och utgifter, medan Jäger talar om den absoluta ökningen i inkomster utan att sätta den i förhållande till något annat belopp.

Jag skall icke trötta med vidare uppräknningar i samma stil utan övergår till en kort granskning av ett par huvudpunkter i analysen av produktionsprocessen.

Av grundläggande betydelse för hela framställningen är begreppet „energidose“, som är den enhet i vilken de reella produktionskostnaderna för varor och tjänster mätas. Tyvärr få vi icke höra något om alla de svårigheter som möta uppställandet av en sådan enhet, med vilken icke blott arbete av olika slag utan också sparande och jordkraft skola mätas. Naturligtvis är uppgiften att reducera produktionskostnaderna, så att de alla kunna uttryckas i en sådan enhet, strängt taget omöjlig att lösa. Så mycket viktigare är det därför att få veta vilket slag och vilken grad av realitet som författaren anser döljer sig bakom denna abstraktion.

På sida 142 finna vi följande definition: „Energidose, hvori vi maaler Menneskets Arbejde udtrykt ved dets Effektenergi; noget andet er dets Kostenergi, nemlig den til Frembringelse af et arbejdsdueligt Menneske krævede Energimængde.“

Här är det tydligen blott tal om arbetskraft, precis som om inga andra omkostnadselement existerade. Visserligen tillägges det att „Ogsaa Jorden maa beregnes efter sin Effektenergi“, men utan någon förklaring och kapitalet nämnes ej alls. Icke heller finna vi någon motivering varför produktionsfaktorerna skola mätas i „Effektenergi“ och varor och tjänster däremot i „Kostenergi“. — En komplettering på denna punkt vore synnerligen önskvärd.

En annan oklarhet som vidlåder den följande framställningen beror på det något lättvindiga sättet att handskas med produktivitetsbegreppet. Utom den ovan berörda definitionen

på sid. 145 finna vi sju sidor längre fram följande: „Produktivitet er en teknisk Kvalitet; abstrakt set maales den ved Forholdet mellem Energiindskud og Produktets Energiindhold. Rentabilitet ligger i et helt andet Plan og udtrykkes i Forholdet mellem den skabte Værdi og Ofrets Værdi.“

För min del har jag svårt att se att förhållandet mellan „Energiindskud og Produktets Energiindhold“ kan bli något annat än 1. Men jag erkänner att jag icke kunnat riktigt förstå vad „effektenergi“ är för en fisk!

I det följande uppehåller sig B. en hel del med försök att visa, att produktivitet icke behöver vara detsamma som räntabilitet. Vad han faktiskt visar är emellertid något annat, nämligen att den privatekonomiska räntabiliteten icke behöver vara störst i den produktion som är mest nyttig för samhället. Han blandar alltså tillsammans samfundsnyttan och sitt eget mystiska produktivetsbegrepp. Det är emellertid uppenbart, att den enligt Bircks terminologi tekniskt mest produktiva produktionen, som kanske innebär slöseri med en mycket knapp produktionsfaktor, ingalunda står i överensstämmelse med samfundsnyttan. Det är just prisbildningens stora uppgift att åstadkomma den ur samhällsekonomisk synpunkt bästa användningen av de knappa produktionsfaktorerna, vilken uppgift emellertid visserligen icke blir löst på allra bästa sätt. Men problemet om en maximering av samfundsnyttan är i varje fall ekonomiskt och ej tekniskt.

Alla exemplen på sid. 153 visa att privatekonomisk fördel icke är detsamma som samfundsnytta, men ha intet med Bircks mystiska, rent tekniska produktivetsbegrepp att göra.

Birck tyckes i det följande själv ha på känn att hans användning av ordet produktivitet icke är så vidare lyckad, och tillgriper därför på sida 154 nederst den överraskande utvägen att helt springa ifrån sina tidigare definitioner och i stället använda begreppet i en helt annan betydelse: „Da Komponenterne (ogsaa Maskinen) ikke reproducerer sig selv, eventuelt med et Tillæg, men producerer Varer af en ganske anden Art, er det umuligt at maale Produktiviteten direkte, kun hvor vi har en ensartet Maalestok, hvori begge kan udtrykkes, kan vi sammenligne to Komponenters relative Produktivitet; den ene Arbejder lægger dobbelt saa mange Mursten som den anden . . . men det er umuligt teknisk at sammenligne den Jord, der bærer Blomster, med den der bærer Korn; her maa vi ty til den relative Rentabilitet.“

Säges icke här med klara ord att det tidigare definierade

produktivetsbegreppet — som icke använts till något som helst — är omöjligt. Man kan tydligen icke uttrycka både produkten och omkostnaderna i någon sorts gemensam energienhet, vilken ju skulle vara den „ensartede Maalestok“.

När man sedan på sid. 156 får läsa att „Det gaar med en Komponentes produktive Evne som med et Forbrugsgodes Brugbarhed, det er ikke en Størrelse, men en Kvalitet, der er uden Dimensioner“, så har man svårt att förena det med tidigare påståenden att produktionsfaktorerna — som ju äro komponenter — kunna mätas i „Effektenergi“.

Men låt oss lämna dessa motstridande definitioner och se efter i vilken betydelse ordet produktivitet verkligen användes. Besked härom finna vi på sid. 158: „Jeg opererer da kun i denne Bog med Begrebet Produktivitet, hvor jeg sammenligner og substituerer og kan sige denne Methode giver x, hin Methode x + y Stykker og saaledes bestemme sidste Methodes Produktivitet.“

Denna definition tyckes endast gälla för 3de boken och man frågar sig om Bircks i de följande böckerna skall återvända till den ursprungliga definitionen, som han själv förklarat vara omöjlig? Ämnar han det ej, så frågar man sig vartill överhuvud alla de föregående motstridande resonemangen och definitionerna skola tjäna?

Jag har uppehållit mig så mycket vid produktivetsbegreppet därför att Bircks behandling därav utgör bakgrunden för hans nedgörande kritik av gränsproduktivetsläran. I själva verket är det hans kritik av denna och av Böhm-Bawerks kapitalteori och de sig därtill anslutande originella egna bidragen, som utgöra huvudinnehållet i 3de boken. Dessa två frågor skall jag därför nu ingå på.

Det är svårt att få tag på kontentan av kritiken mot gränsproduktivetsläran. Egentligen borde jag därför citera hela sid. 157—59, men jag får nöja mig med följande, varvid jag emellertid förutskickar den anmärkningen, att gränsproduktivitetsteorien (liksom Birck själv) som regel till en början studerar fenomenen i ett statiskt samfund, där omkostnaderna, mätta i pengar, överensstämmer med produktpriserna. Hela teorien innebär ju intet annat än att om man genom att använda mer av en komponent kan öka produktvärdet mer än utgifterna ökas, så gör man det; vid marginalen måste därför överensstämmelse råda mellan den ökning i omkostnad, som användning av ännu

en enhet av en komponent skulle föra med sig, och den ökning av produktens värde, som bleve resultatet därav.

Denna teori kritieras nu i följande ordalag: „Clarks delvis af Wieser stötte Paastand gaar altsaa ud paa, at vi ved at tage en Faktor i „den usleste Kombination“ (Hobson) kan finde dens Grænseproduktivitet. Nej, højst dens Grænserentabilitet. Gaar vi nemlig til Produktionsgrænsen og der finder, at $xA + yB + zC$ giver Produktet P, vil det Regnestykke alligevel ikke stemme, at vi først fjerner en Enhed af A, saa af B og saa af C og derefter tilregner Faktorerne en specifik Grænseproduktivitet, der er lig Forskellen imellem P og det Produkt der fremkommer efter at en Enhed af vedkommende Faktor er taget bort.“

Härtill är att anmärka att Bircks „Gränserentabilitet“ enligt gränsproduktivitetsteoriens förutsättningar måste vara precis 1, varken mer eller mindre. Första delen av det citerade yttrandet träffar alltså vid sidan om. Värre är att dess senare del utgör ett påstående, som icke på något sätt motiveras, ehuru män sådana som Wicksell och Pareto och efter dem många andra gjort sig stor möda at bevisa „at Regnestykket vil stemme“ under vissa förutsättningar, vilket för övrigt nyligen bevisats också av Gloerfelt-Tarp och Schönheyder i danska publikationer.

Det citerade stycket fortsätter: „her bortser jeg fra, at det endda er sandsynligt, at hvis en given Kombination, hvori A, B og C samarbejder, er den usleste for A, er den det ikke for B eller C, hvis Grænsebrugbarhed ligger i en Kombination, hvori A maaske slet ikke findes eller i al Fald ikke findes i den usleste Anvendelse.“

Jag kan icke förstå var Birck fått tanken att gränsproduktivitetsteorien talar om „den usleste Anvendelse“, ty icke hos någon av teoriens ledande exponenter finnes mig veterligt något därom. Själva ideen att det skulle finnas en kombination som är den „usleste“ för A, strider fullkomligt mot teoriens tankegång, ja såvitt jag förstår mot all ekonomisk tankegång. Menas därmed den kombination som ger det minsta resultatet per enhet av exempelvis A? Vad har i så fall denna kombination för ekonomiskt intresse? Gränsproduktivitetsteorien studerar tvärtom fenomenen i ett statiskt samhälle, där den ekonomiskt fördelaktigaste kombinationen existerar — alltså icke den fördelaktigaste för någon viss faktor.

Kritiken fortsätter sedan: „Naar to Producenter kan fremstille det samme Produkt, og den ene anvender 1 Maskine +

1 Betjener, og den anden 6 Haandværkere, saa er disse to Kombinationers tekniske Produktivitet ens, og en Maskine maa belaste Produktionen med samme Beløb som 5 Arbejdere; vi kan forsaavidt teknisk substituere 5 Arbejdere med 1 Maskine eller rettere 6 Arbejdere med 1 Maskine + dens Betjener og gør det til Indifferensgrænsen, hvor Faktorerne relative Priser eller Produktivitet ændres. Men har nu de to Fabrikker henholdsvis 6 Maskiner med 6 Mand og 36 egentlige Haandværkere, kan vi intet slutte om, at de 6 med Maskiner samarbejdende har samme Grænseproduktivitet som de sidste 6 Haandværkere. Tager vi 6 Mand fra den maskinbrugende Producent, frembringer han slet intet, 6 Mand taget fra den anden Producent forringer maaske kun dennes Produkt med $\frac{1}{6}$ " (kursiv av B. O.).

Läsningen av detta gav mig en stor överraskning. Det är ju för hela marginalanalysen, som Birck själv så konsekvent tillämpat på varupriserna i sin „Grænseværdilære“ — och naturligtvis också för den del av marginalanalysen som gäller icke varornas utan produktionsfaktorernas prisbildning — en förutsättning att mängden av konsumerad vara eller använd produktionsfaktor varierar med små mängder. Endast då kan man tala om gränsnytta eller gränsproduktivitet. Att man genom att borttaga hela den använda kvantiteten av en faktor — i Bircks exempel arbetskraften — kanske skulle omöjliggöra produktionen, strider ej mot teorien. Anser man Bircks citerade resonemang vara en kritik av gränsproduktivitetsläran, så kan man på samma sätt kritisera Bircks egen gränsnyttelära genom att säga, att 6 säckar korn ge en betydande nytta, men att en man utan något korn alls svälter ihjäl, varför man ej kan tala om kornets gränsnytta!

Bircks kritik bygger på ett bestridande av hela den marginalanalysens möjlighet, fastän hela hans egen prislära vilar därpå!

Såvitt jag förstår, måste man erkänna möjligheten av en marginalanalys för produktionsfaktorerna lika väl som för varorna, ehuru med vissa kvalifikationer. Den bristande delbarheten medför ju i det ena fallet som i det andra en viss begränsning av denna analys' användbarhet.

Afslutningen av detta kapitel måste jag citera in extenso: „Jeg kan da ikke arbejde med Clarks Paastand om, at vi kan finde Faktorernes Grænseproduktivitet ved at sammenligne deres Afønning. Den har følgende (urigtige) Forudsætninger: a) at det foregaar i et statisk Samfund, b) hvori der ingen Diffe-

rentialprofit er, c) at der kun er to Faktorer, der samarbejder, d) at vi kan substituere Arbejde og Kraft ad libitum, e) at Produktivitet og Rentabilitet, σ : økonomisk og teknisk Produktivitet dækker hinanden, f) at der ingen Magtposition eksisterer, g) og at mere Kapital kan føres hen til Samvirken med et givet Arbejdertal, uden at vi behøver at ændre Tekniken.“

Tyvärr få vi icke någon motivering för alla dessa påståenden, varför det är omöjligt att motbevisa dem. Man kan emellertid anmärka, att en mängd av Bircks egna resonemang bygga på den statiska förutsättningen — ehuru han springer fram och tillbaka mellan denna och resonemang om den dynamiska verkligheten. Vidare är det ju oriktigt att gränsproduktivitetläran blott tager med två faktorer; den finnes fullt utbildad för ett godtyckligt antal faktorer. Se t. ex. Wicksell, Wicksteed m. fl. Till d) invändes att man blott behöver ha substitution vid marginalen eller, för att använda Bircks egen terminologi, „Indifferensgränsen“. Oriktigheten av punkten e) torde framgå redan därav att gränsproduktivitetläran räknar med en räntabilitet, enligt Bircks terminologi, av precis 1, men varken talar om eller tänker på någon „teknisk Produktivitet. Vad „Magtpositionen“ beträffar, så är det svårt att säga vad Birck menar därmed. Emellanåt använder han detta ord i samma betydelse som „knapphet“. Ingen kan väl säga att Clark rör sig blott med icke knappa faktorer? Den sista punkten skall jag icke vidröra, då Birck utlovar en närmare motivering därför längre fram.

Det framgår av ovanstående att jag finner Bircks kritik av gränsproduktivitetsteorien — i den mån den är något annat än obevisade påståenden — ohållbar och stridande mod hans egen prislära.

Närmast följande kapitel behandlar „Kapitalorganismen“. Efter en utmärkt skildring av kapitalet som en levande organism — den kanske bästa skildring jag sett någonstades — kommer Birck i Kap. XIII till det som utgör hans mest originella insats inom detta område av teorien, „trinanalysen“. Denna utgör på en gång en positiv insats och ett försvar för hans hårda dom över Böhm-Bawerk.

§ 68 på sid. 174 (genom feltryck står § 67) handlar om „Trintal och Kapitalmængde“, och börjar på följande sätt: „Vi gaar nu ud fra de ingenlunde til Virkeligheden svarende Forudsætninger, en delvis redskabsløs Arbejds metode, og at Arbejdsindsuddet er det samme i alle Trin, som hvert tager en Dag“ (de sista fem orden kursiverade av B. O.).

Jag har kursiverat de sista orden, emedan denna förutsättning är fullkomligt avgörande. Den medför nämligen att en ökning av antalet „Trin“ samtidigt innebär en proportionell ökning av produktionsperioden och arbetarantalet. Under sådana omständigheter är det ju ej egendomligt ett ökat antal trin medför att kapitalet växer: tvärtom står detta resultat i god överensstämmelse med den Böhm-Wicksellska doktrinen. Birck tyckes emellertid förbise detta. Han tillskriver ökningen av trintalets tillväxt, dock utan att lämna något bevis för att kapitalet skulle ökas med växande trinantal, även om produktionsperiodens längd och arbetarantalet ej tilltogo. Han har alltså ej motbevisat den ortodoxa doktrinen at tiden och ej trinen är det afgörande.

En annan observation till denna paragraf måste göras. När trinen ökas från t till $t + 1$, så växer produkten mer än proportionellt med trintalet, säger Birck, fy „større Trinindskydelse finder kun Sted under Forudsætning af større Produktivitet“. Detta är ju självklart och behöver ej bevisas med komplicerade tabeller. Om man ökar mängden arbetskraft i proportionen t till $t + 1$ og mängden kapital i propotionen t till $t + 2$, vilket Bircks förutsättningar innebära, samtidigt med att en teknisk förbättring införes, vare sig genom en produktiv ökning af trintalet eller på annat sätt, så måste givetvis produkten växa mer än i proportionen t till $t + 1$.

Slutsatserna i denna paragraf äro alltså för den som känner till den ortodoxa analysen självklara men visa intet om att trintalets förändringar ha någon annan betydelse än tekniska variationer i allmänhet.

Nästa paragraf bygger på helt andra förutsättningar än § 68. Här antages, ehuru det ej direkt utsäges, att produktionsperioden och arbetarantalet förbli oförändrade, varför en ökning av trintalet innebär en motsvarande minskning av såväl trinets längd som av den mängd arbetskraft, som nedlägges på varje trin. När trintalet ökas från 2 till 3, så minskas trinets längd från 15 till 10 dagar och antalet på varje trin nedlagda dagsverken likaså från 15 till 10. Den totala produktionsperioden blir däremot enligt antagandet oförändrad vid 30 dagar.

Under sådana förhållanden behöver kapitalet vid en ökning av trintalet „slet ikke at forøges“, säger Birck. Nej, naturligtvis icke, svarar den ortodoxa doktrinen med Böhm-Bawerk. Detta är just ett bevis för att tiden och icke trinen äro avgörande i kapitalläran. Så länge arbetarantalet och produktions-

perioden äro oförändrade — och arbetetsinsatsen är likformigt fördelad över hela produktionsperioden — kommer kapitalets storlek också att förbli oförändrad. En variation av trintalet kan här ej inverka. En ökning av antalet trin betyder blott att varan under arbetet passerar flera händer, vilket är likgiltigt så länge den nedlagda arbetsmängden och produktionsperioden ej påverkas därav.

Låt oss se litet på Bircks eget exempel: „Lad en Baad fremstilles i 30 Dage og det saaledes, at vi enten kan lade en Mand arbejde alene i 30 Dage eller 2 Mand i simultan successiv Proces hver i 15 Dage eller 3 Mand hver i 10 Dage o. s. v. ned til en 30-trinet Proces, hvor Baaden passerer 30 Mand i 30 Trin, der hver varer en Dag.“ Jämför för enkelhetens skull de båda ytterlighetsfallen, då 30 båtar tillverkas antingen så att varje arbetare själv gör en båt på 30 dagar, eller så att varje båt passerar genom alla 30 arbetarnas händer och bearbetas en dag av var och en. Varje månad framställs i bägge fallen 30 båtar, enligt Bircks förenklade antagande, som bortser från effektivitetsökningen på grund av arbetsfördelning.

Med den individuella arbetsmetoden kräver varje båt ett kapital på 30 dagsverken; påbörjas tillverkningen den 1 i varje månad, så får man vid slutet av månaden ett kapital på 900 dagsverken bundet i 30 båtar. Vid månadens början är däremot intet kapital bundet i båtproduktion. Den genomsnittliga kapitalinvesteringen är alltså 450 dagsverken. — Resultatet blir detsamma, om en båt påbörjas och en annan färdigställes varje dag i månaden, alltjämt under förutsättning att varja man ensam tillverkar sin båt. På morgonen varje dag äro 29 dagar investerade i en nästan färdig båt, 28 i den nästa etc. . . . och 1 dagsverke investerat i den i går påbörjade båten och intet dagsverke i den som just skall påbörjas; kapitalmängden är då 435 dagsverken. På aftonen gå investeringarna i de 30 båtarna från 30 i den färdiga men osålda till 1 i den under dagen påbörjade, d. v. s. kapitalmängden är 465 dagsverken. Genomsnittet blir alltså oförändrat 450 dagsverken.

Precis detsamma få vi med användande av den simultan-successiva processen, då varje båt passerar genom 30 händer eller trin. På morgonen äro 435 dagsverken investerade i båtarna och om på aftonen 465; genomsnitt alltså 450.

Slutsatsen blir, att en ökning av trintalet, som icke medför någon ändring av produktionsperioden och effektiviteten, icke inverkar på mängden realkapital.

Birck kommer till en annan konklusion: „Med uforändret Produkt aftager den nødvendige Kapital, naar Trinenes forøges.“ Han jämför nämligen siffran 900 under den individuella arbetsmetoden med 465 under den simultan-successiva. Denna jämförelse är emellertid godtycklig. Även om man använder den individuella metoden, kommer man at göra en båt färdig varje dag precis som enligt den senare metoden. Varför skulle man lägga ner mer kapital i produktionen än nödvändigt?

Att Birck kunnat komma till ett oriktigt resultat beror alltså på att han jämför två tillstånd, vilkas olikhet icke som han tror ligger i olika trintal, utan i att varuframställningen i ena fallet sker diskontinuerligt i andra fallet kontinuerligt. Arrangeras produktionen kontinuerligt — vilket ju i verkligheten bleve fallet — så inverkar trintalet icke ett dugg.

§§ 68 och 69 visa alltså icke att trintalet spelar någon som helst roll för kapitalmängden, utan bekräfta i själva verket, att det är tiden och icke trinen som är avgörande för den kapitalistiska produktionsprocessen och kapitalfenomenen. Detta hindrar naturligtvis ej att tekniska förändringar — vare sig de innebära en ökning eller minskning av antalet trin — genom att inverka på produktionsperioden eller låt mig säga, den genomsnittliga investeringsperioden, också påverka relationen mellan strömmen av färdiga produkter och kapitalförrådet.

Erinrar man sig att bägge dessa paragrafer bygga på helt olika förutsättningar, så förvånar man sig över att finna de uppnådda konklusionerna — de må nu vara riktiga eller oriktiga — summerade i § 70 precis som om de gällde under samma förutsättningar och under förutsättningar som motsvara verkligheten. Birck tyckes icke ha uppfattat, att förutsättningarna i ena fallet är en förlängd och i andra fallet en konstant produktionsperiod, utan uppfattar väl den senare paragrafen blott som en modifikation av den förra. Då emellertid två helt olika variationer av produktionsprocessen studeras, kan en sammanblandning av resultaten icke verka annat än vilseledande.

Härmed får det emellertid vara huru som helst. Huvudsaken är att innehållet i dessa paragrafer i korrigerad form icke strider emot utan bekräftar den ortodoxa teorien. Birck kan därför enligt min mening icke med rätta förebrå Böhm-Bawerk eller någon annan att de förbisett trintalets betydelse, ty trinen ha ingen självständig betydelse. De äro blott ett av många olika slag av tekniska variationer och deras inverkan klagöres genom en analys inom den vanliga teoriens ram.

Utrymmesskäl förbjuda mig att ingå närmare på Birks redogörelse för „Redskabets Mellekomst“ (§ 72). Han påstår där utan vidare — på grundval av några godtyckligt valda siffror, vilkas relation till verkligheten icke beröres — att „der behøves i Virkeligheden mindre Kapital pr. produceret Enhed ved Maskinproduktion end ved Haandarbejdet, og der behøves mindre Tid“. Här om någonsin vore ett utförligt bevis enligt min mening på sin plats. Ingen människa har ju förnekat möjligheten av att tekniska förändringar i vissa fall minska kapitalbehovet eller produktionsperioden. Men när det påstås att detta är regeln, så blir man skyldig ett bevis för att det så förhåller sig. En upprepning av påståendet är icke tillräckligt. Jmfr. sid. 182, 184, 188 (Belgradbron) och 185. På sistnämnda sida uttryckes saken så: „den totale Kapital er ikke paa langt nær vokset saa meget som Produktet er forøget“. Här skulle man väntat sig en statistisk uppskattning av årsproduktionen och kapitaltillgången nu och för 100 eller 50 år sedan.

Birck har naturligtvis rätt i att tiden som sådan icke är produktiv. Produktionsomvägarna äro produktiva. Enligt Böhm-Bawerk äro de dessutom i regel tidkrävande och därpå bygger han sin teori. Helst borde man kanske säga, att det finns alltid en del produktionsomvägar, som äro på en gång tidskrävande och produktiva; relationen mellan tiden och produktiviteten blir avgörande för om de bli ekonomiska eller ej och därför användas; att de produktiva och icke tidskrävande tillgripas är ju självklart. Emot denna i någon mån modifierade Böhm-Bawerkska teori sätter Birck sin egen, i vilken påstås att produktionsomvägarna som regel icke äro tidskrävande. Den mera försiktiga ståndpunkt han intager på sid. 170 stämmer ej med tendensen i hans framställning. Måhända är det likväl säkrare att säga, att enligt Birck trinens antal icke tidens längd är avgörande för en produktionsomvägs inverkan med avseende på kapitalmängd m. m. „B.-B. forveksler Tid og Trin, han forudsætter med Urette, at øgede Trin er øget Tid“.

Härtill vill jag foga följande sammanfattande anmärkning: Vid given teknisk kunskap finns det alltid en hel del tekniska metoder vilka äro produktiva men så tidskrävande, d. v. s. kapitalkrävande, at de bli oekonomiska och icke tagas i bruk. Det finns andra, som i förhållande till sin produktivitet äro mindre tidskrävande och som därför användas. Nya tekniska uppfinningar äro i vissa fall både mindre tidskrävande och

mera produktiva än tidigare metoder och betyder då ett dubbelt förbilligande av produktionen. Andra äro visserligen mera tidskrävande men också så mycket mera produktiva än de gamla metoderna att de likväl tagas i bruk, medan däremot en tredje grupp äro alltför tidskrävande i förhållande till sin „merproduktivitet“ för att med gällande räntefot kunna löna sig. Om den ena eller andra metoden medför et ökat antal trin eller icke är fullkomligt likgiltigt. Avgörande är merproduktivitetens och den genomsnittliga investeringsperioden, d. v. s. mängden „väntande“ som fordras, och om denna säger antalet trin intet. Just detta faktum — att man intet vet om trinens längd — gör det onödigt att fästa speciell vikt vid dem. Trinvariationer äro tekniska förändringar som alla andra. Däremot är tiden avgörande för dispositionen av kapital av det enkla skälet att kapitalet har en dimension i tiden.

Alldeles oberört av denna min kritik är Bircks originella förslag rörande behandlingen av maskinernas inverkan på produktionsperiodens längd. Strängt taget är ju varje varas produktionsperiod oändlig lång, eftersom den förutsätter tidigare produktion av ett redskap och dettas tillverkning förutsätter tidigare framställning av ett annat redskap etc. Denna allvarliga svårighet kringgår Birck genom att i stället tala om maskinernas reproduktionstid. Det är ju tänkbart att här en lösning erbjuder sig. De korta antydningar som lämnas har jag emellertid icke kunnat riktigt förstå. Större utförlighet på denna punkt vore önskvärd.

Klarare angivande av gjorda förutsättningar vore också en förbättring. Så nämnes t. ex. intet om att hela kapitalanalysen, åtminstone de utställda talexemplen på vilka resonemanget vilar, bortser från räntans existens. Detta är dock en ganska väsentlig förenkling, som bör markeras, til undvikande av missförstånd.

Til större klarhet skulle det också bidra, om uttrycket „højere Teknik“ användes med större precision. Ibland innebär högre teknik tydligen blott en otydlig föreställning om metodens raffinemang, större effektivitet el. dyl. (sid. 146); ibland menas därmed större automatism (sid. 129); ibland är produktivitetens per enhet av kostenergi avgörande (sid. 166), och ibland tyckes produktionsperiodens längd (mängden fast kapital per enhet av omlöpande kapital) vara kriteriet (sid. 184). På sid. 170 säges emellertid att sistnämnda faktor och automatismen icke äro pålitliga kriterier för om tekniken är hög eller låg, likväl utan att man får klart besked om var det verk-

liga kriteriet är att finna. Om den å sid. 166 givna definitionen är den riktiga, så borde det slås fast på ett tidigt stadium.

Til sist vill jag skydda mig mot ett missförstånd. Jag har här vidrört de punkter, där jag är oenig med Birck, och har förbitgått alla andra, där jag fullt kan acceptera hans framställning. Icke en förtidig värdering av arbetets rika innehåll utan en kritisk diskussion av ett par frågor har varit min uppgift. Ingen får tro att jag känner mig fullt säker på riktigheten av min kritik, ehuru den bygger på den ganska allmänt accepterade kapitalteori, som är gemensam för Böhm-Bawerk, Wicksell, Fisher m. fl. Men även om jag skulle ha fel, så kan en diskussion ej skada. Birck, som i sin bok framlagt så många originella idéer, är säkert själv den förste att välkomna en kritisk diskussion på grundval därav. Han väntar sig minst av allt ett okritiskt accepterande av dem alla. Det vore dock alltför egendomligt, om de utan undantag skulle vara hållbara och om ingen av dem ens skulle kräva ett närmare klargörande.

Bertil Ohlin.

PAUL BORGEDAL: *Intensitetsproblemet i det norske Jordbruk.* Frederikshald 1926. Sems Forlag. 343 Sider.

Denne Bog er det mig en Glæde at henlede danske Læseseres Opmærksomhed paa, baade Nationaløkonomers og Landøkonomers. Forfatteren har i flere Aar ledet Statistiken over det norske Landbrugs Drifts- og Regnskabsforhold, svarende til Arbejdet i vort Landøkonomisk Driftsbureau; men desuden kan man se af de mange udenlandske Landøkonomer, han citerer, at han er vant til at tumle med de mere teoretiske Problemer paa dette Omraade. Forf. har da delt sin Interesse lige- ligt mellem det statistiske Stof og de dertil knyttede Ræsonnementer og Beregninger om de forskellige Driftsformers Rentabilitet, og paa en saadan Maade, at baade Praktikere og Teoretikere kan lære meget deraf, baade Privatøkonomer og Samfundsøkonomer.

Den Statistik, der er Tale om, gaar dybere ind paa Rentabilitetsproblemerne, end det man hidtil har forstaaet ved Landbrugsstatistik, og den er fremkommen ved en omfattende Korrespondance. Jeg vilde ønske, at en Dansker vilde foretage en tilsvarende Undersøgelse, eller rettere to Danskere, en Landbrugskandidat, der kender det praktiske og tekniske og natur-